

Н.І. Ценклер, д.е.н., доц., проф.*Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ***І.М. Вигівська, к.е.н., доц.***Державний університет «Житомирська політехніка»***В.К. Макарович, к.е.н., доц.***ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Тенденції розвитку бухгалтерського обліку в державному секторі: міжнародний контекст

Національна стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі передбачає розробку та впровадження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі України потребує її гармонізації з міжнародними стандартами та директивами ЄС. У статті теоретично обґрунтовано специфіку діяльності бюджетних установ та визначено місце бюджетної установи як суб'єкта правовідносин з особливим статусом. Вирішено комплекс питань щодо методики ведення обліку в державному секторі, пов'язаних із запровадженням міжнародних стандартів обліку для державного сектору в Україні. Розглянуто методи бухгалтерського обліку в державному секторі в різних країнах світу та в Україні. Виокремлено країни, в яких використовується модифікований касовий метод та метод нарахувань, касовий метод, метод нарахувань відображення облікових операцій у державному секторі. Акцентовано, що в Україні в державному секторі впроваджуються реформи по переходу на облік по методу нарахування доходів і витрат. Встановлено, що модернізація системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі України передбачає необхідність вирішення ряду проблемних аспектів: удосконалення нормативно-правової бази з бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі, удосконалення системи бухгалтерського обліку, підвищення рівня прозорості та якості фінансової звітності, удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації працівників бухгалтерських служб, створення та впровадження інформаційно-аналітичної системи ведення бухгалтерського обліку й складення фінансової звітності суб'єктами державного сектору тощо.

Ключові слова: бухгалтерський облік; фінансова звітність; державний сектор; міжнародні стандарти; стандарти обліку; методи обліку; бюджетні видатки; касовий метод; метод нарахувань.

Постановка проблеми. На тлі світових економічних перетворень є очевидним, що високоякісні стандарти бухгалтерського обліку потрібні не лише приватному, але і державному сектору економіки. У всьому світі в державному секторі існує цілий ряд методів ведення бухгалтерського обліку, при цьому серйозні зусилля спрямовані на розробку стандартів, які зіставні з точки зору підзвітності і прозорості. Однією із основних проблем реформування обліку в державному секторі є відсутність єдиних підходів до розробки дієвих механізмів удосконалення системи обліку з урахуванням вимог міжнародних стандартів. Удосконалення обліку, посилення його контрольних функцій за господарською та фінансовою діяльністю установи – основний шлях покращення дотримання фінансово-бюджетної дисципліни. Висока якість облікової інформації створює умови ефективної реалізації всіх без винятку функцій управління.

Національна стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі передбачає розробку та впровадження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі, які базуються на основі міжнародних стандартів. Реформування системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі України потребує її гармонізації з міжнародними стандартами та директивами ЄС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми бухгалтерського обліку в державному секторі розглянуті в працях відомих вітчизняних і зарубіжних економістів: Н.В. Борисова [1], В.М. Гаврилюка [2], С.Ф. Голова [3], С.О. Левицької [4], О. Нікуліна [7], С.В. Свірко [8], І.В. Смірнова [9] та інших.

Не применшуючи дослідження науковців, варто зазначити, що питання гармонізації бухгалтерського обліку в державному секторі в умовах запровадження міжнародних стандартів обліку не знайшли достатнього відображення в науковій літературі. Існуюча система бухгалтерського обліку не повною мірою відповідає сучасній господарській практиці. Наявна необхідність пошуку і формування варіантів ведення обліку в державному секторі, що відповідали б новим викликам і процесу реформування бухгалтерського обліку.

Мета статті. Обґрунтування теоретичної сутності діяльності бюджетних установ та визначення місця бюджетної установи як суб'єкта правовідносин з особливим статусом і вирішення комплексу питань, пов'язаних із імплементацією міжнародних стандартів обліку для державного сектору в Україні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Одна з головних причин для реформування бухгалтерського обліку в державному секторі полягає в необхідності застосування деяких уніфікованих форм звітності, які могли б стати загально визначеними, зрозумілими для широкого кола користувачів. У цьому контексті йдеться про звітність загального призначення, тобто публічну. Вона потрібна передусім зовнішнім користувачам, що не мають можливості ознайомитися зі спеціально підготовленою інформацією. До користувачів фінансової звітності загального призначення можна зарахувати платників податків, представників законодавчої влади, кредиторів, постачальників, представників засобів масової інформації і найнятих робітників. Необхідність забезпечити можливість прочитання звітності широкому колу користувачів пояснюється передусім публічним характером державних доходів і витрат.

Підготовка звітності за Міжнародними стандартами фінансової звітності в секторі державного управління є стратегічним питанням. Звітність, сформована за міжнародними стандартами, дозволяє зіставити економічний розвиток різних держав і виявити найбільш перспективні для інвестування економіки. Міжнародні портфельні і стратегічні інвестори приймають рішення, виходячи з міжнародних рейтингів, які складаються на основі макроекономічних показників держав. Базою для розрахунку цих показників і являється бюджетна звітність, складена за міжнародними стандартами.

Розробку міжнародних стандартів фінансового обліку і звітності в державному секторі (МСБОДС) здійснює Комітет із питань державного сектору (КДС) [5]. На сьогодні КДС опублікував 26 МСБОДС з обліку за принципом нарахування. МСБОДС представляють найкращу міжнародну практику у сфері фінансової звітності суб'єктів господарювання державного сектору. В багатьох юрисдикціях застосування вимог МСБОДС покращить підзвітність і прозорість фінансової звітності, складеної органами державного управління та їхніми агенціями [4].

Міжнародні стандарти фінансового обліку і звітності в державному секторі передбачають застосування принципів формування точної і об'єктивної інформації про фінансовий стан, фінансові результати діяльності і потоки грошових коштів стосовно різних державних і міжнародних організацій. Це дозволить забезпечити отримання стандартизованої і порівнянної інформації про діяльність усіх організацій державного сектору. В результаті громадськості буде доступна повніша інформація не лише про фінансові наслідки політичних рішень, що приймаються, але і про фінансовий стан країни.

За бібліографічними джерелами нами було досліджено міжнародний досвід і перспективи розвитку бюджетного обліку в зарубіжних країнах та Україні [1–5, 7–9]. Результати дослідження дають можливість стверджувати, що державні бюджетні установи і муніципальні бюджетні установи належать до державного сектору в усіх країнах. При цьому в деяких країнах у визначення органів державного сектору не входять такі терміни, як органи місцевого самоврядування, органи, що відповідають за виконання позабюджетних фондів, органи, що мають незалежний статус, державні фінансові і нефінансові підприємства.

Міжнародна практика відштовхується від принципу, що політика і стандарти бухгалтерського обліку, властиві державному сектору, мають поширюватися на усі установи державного сектора, за винятком державних фінансових і нефінансових підприємств (на які поширюються стандарти бухгалтерського обліку, що використовуються в приватному секторі).

У частині розвинених країн запроваджені стандарти фінансової звітності для сектору державного управління, які, безпосередньо, встановлюють принципи бюджетного обліку і формування звітності.

Як показує міжнародний досвід, фінансова звітність державного сектору є публічною та містить інформацію про достатність доходів для фінансування запланованих витрат, про вартість як фінансових, так і нефінансових активів. Окрім цього, така звітність має враховувати інформацію про джерела доходів, походження витрат за видами (напрямами виникнення), отримані фінансові результати діяльності державного сектору. При формуванні вказаної вище інформації ставиться вимога можливості її використання для прогнозу фінансового стану установи. Одними із головних користувачів фінансової звітності державного сектору є самі органи влади, тому така звітна інформація має бути високоаналітична

Система бюджетного обліку найчастіше враховує вимоги міжнародних стандартів фінансової звітності. Стандарти бюджетного обліку містять Концепцію державного обліку. У Концепції розкривається необхідність Стандартів, основні підходи до регулювання обліку, наводиться глосарій основних термінів, що використовуються в Стандартах [8]. Система регулювання обліку в державному секторі, як правило, містить закон про системи бюджетного обліку, стандарти бюджетного обліку та інструкції.

Правила організації та ведення бухгалтерського обліку в державному секторі відрізняються від правил бухгалтерського обліку в комерційних організаціях лише в частині специфіки діяльності бюджетних установ. Зауважимо, що облік доходів і витрат у міжнародній практиці дозволяється вести за

методом нарахування, касовим або змішаним методами. Під час застосування методу нарахування податкові доходи відображаються у момент нарахування податків. Отже, розглянемо більш детально методи ведення бухгалтерського обліку в державному секторі, які систематизовано в таблиці 1.

Таблиця 1

Методи бухгалтерського обліку в державному секторі* [9]

Країна	Казначейством (Міністерством фінансів) при виконанні державного бюджету	Органами, що відповідають за виконання місцевих бюджетів	Бюджетними установами при виконанні їх кошторисів	Органами, що відповідають за виконання бюджетів фондів соціального страхування	Органами, що відповідають за виконання бюджетів медичного страхування	Іншими суб'єктами обліку
Албанія	МКН	МКН	МКН	Н	Н	Н
Азербайджан	МКН	Н	Н	Н	Н	Н
Білорусь	К	К	МКН	-	-	-
Боснія і Герцеговина	МКН	МКН	МКН	МКН	МКН	МКН
Болгарія	МКН	МКН	МКН	МКН	МКН	-
Хорватія	К	МКН	МКН	МКН	МКН	МКН
Грузія	К	К	Н	К	-	Н
Казахстан	К	К	К	Н	Н	Н
Киргизія	К	К	МКН	МКН	МКН	МКН
Македонія	К	К	К	К	К	-
Молдова	К	МКН	МКН	Н	Н	-
Чорногорія	МКН	К	МКН	К	Н	МКН
Росія	К	К	Н	К	К	-
Сербія	К	К	К	К	К	Н
Таджикистан	К	К	МКН	К	-	-
Туреччина	МКН	МКН	МКН	-	-	-
Україна	МКН	МКН	МКН	МКН	-	-
Угорщина	МКН	МКН	МКН	МКН	-	-
Узбекистан	К	К	МКН	-	-	К

*МКН – модифікований касовий метод та метод нарахувань, К – касовий метод, Н – метод нарахувань

Доходи, як правило, враховуються за касовим методом. Болгарія – єдина країна, яка веде облік доходів за методом нарахування. У випадках, коли використовується модифікований касовий метод або модифікований метод нарахування, інформація, що враховується найчастіше, окрім руху грошових коштів, містить зобов'язання і активи.

У Грузії, Казахстані і Україні в державному секторі впроваджуються реформи по переходу на облік за методом нарахування, а в Албанії існує чіткий часовий план розгортання таких реформ. Ще в дев'яти країнах реформи плануються, але усебічні плани їх впровадження поки що не розроблені. Відображення інформації про бюджетні видатки наведено в таблиці 2.

У всіх країнах простежується прогрес в забезпеченні ув'язки плану рахунків з економічним сегментом бюджетної класифікації. Так Албанія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Киргизька Республіка, Македонія, Чорногорія, Росія, Сербія, Таджикистан, Туреччина мають прямі ув'язки плану рахунків з економічним сегментом бюджетної класифікації. Азербайджан, Болгарія, Грузія, Молдова застосовують перехідні таблиці, а в Білорусії, Україні та Узбекистані відсутній взаємозв'язок плану рахунків з економічним сегментом бюджетної класифікації.

Боснія і Герцеговина, Казахстан, Киргизька Республіка і Македонія використовують міжнародні стандарти (МСБОДС) як національні стандарти без яких-небудь змін. В інших країнах розроблено або розробляються національні стандарти на основі МСБОДС з деякими змінами.

У більшості країн в тому або іншому форматі складається єдиний консолідований фінансовий звіт по державному сектору (крім Грузії, Казахстану, Киргизької Республіки і України).

Консолідована фінансова звітність проходить аудит з боку найвищих органів аудиту в усіх країнах, які таку звітність ведуть, за винятком Білорусії і Таджикистану, і вони публікуються в усіх країнах (здебільшого, в Інтернеті).

У більшості країн консолідована фінансова звітність складається на основі модифікованого касового або модифікованого методу нарахування або суто на касовій основі. Росія – єдина країна, де з цією метою використовується метод нарахування.

*Методи ведення бухгалтерського обліку в державному секторі:
відображення інформації про бюджетні видатки*

Країна	При виникненні зобов'язання	При отриманні товарів і послуг	При нарахуванні платежу	За фактом оплати (чек або банківський переказ)
Албанія			+	
Азербайджан	+	+	+	+
Білорусь				+
Боснія і Герцеговина			+	
Болгарія	+	+	+	+
Хорватія		+	+	
Грузія				+
Казахстан				+
Киргизія				+
Македонія				+
Молдова				+
Чорногорія				+
Росія				+
Сербія				+
Таджикистан				+
Туреччина				+
Україна		+		+
Узбекистан	+		+	+

Змістове наповнення консолідованої фінансової звітності наведено в таблиці 3. Міністерство фінансів є головною організацією, що формулює політику бухгалтерського обліку і фінансової звітності в державному секторі. Таким чином, чинні правила бюджетного обліку і звітності в Україні знаходяться в руслі розвитку бюджетного обліку на міжнародному рівні. Крім того, орієнтація на метод нарахування доходів і витрат говорить про рішучіші дії України з реформування бюджетного обліку, порівняно з багатьма розвиненими країнами. В той самий час українські правила бюджетного обліку збігаються з міжнародними стандартами і не повною мірою відповідають завданням державного управління.

В Україні здійснюється впровадження національних стандартів положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі, які базуються на основі міжнародних стандартів. Наразі в Україні діють дев'ятнадцять Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 «Основні засоби», 122 «Нематеріальні активи», 123 «Запаси», 125 «Зміни облікових оцінок та виправлення помилок», 127 «Зменшення корисності активів», 128 «Зобов'язання», 130 «Вплив змін валютних курсів», 132 «Виплати працівникам», 133 «Фінансові інвестиції», 101 «Подання фінансової звітності», 102 «Консолідована фінансова звітність», 103 «Фінансова звітність за сегментами», 105 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції», 124 «Доходи», 126 «Оренда», 129 «Інвестиційна нерухомість», 131 «Будівельні контракти», 134 «Фінансові інструменти», 135 «Витрати».

Таблиця 3

Змістове наповнення консолідованих фінансових звітів

Країна	Звіт про доходи і витрати	Зіставлення витрат з бюджетом	Балансовий звіт	Звіт про рух грошових коштів
Албанія	+		+	+
Азербайджан	+	+		
Білорусь	+			
Боснія і Герцеговина	+	+		+
Болгарія		+	+	+
Хорватія	+		+	+
Грузія	+	+	+	+
Македонія	+	+		+
Молдова	+	+	+	+
Чорногорія	+	+		+
Росія	+	+	+	+
Сербія	+	+		+
Таджикистан	+	+	+	+
Туреччина	+		+	
Україна	+	+	+	+
Узбекистан	+	+	+	+

Однак залишається ще багато невирішених проблем у цьому напрямі. Зокрема, потребує удосконалення нормативно-правова база з бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі, удосконалення системи бухгалтерського обліку, підвищення рівня прозорості та якості фінансової звітності, удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації працівників

бухгалтерських служб, створення та впровадження інформаційно-аналітичної системи ведення бухгалтерського обліку та складення фінансової звітності суб'єктами державного сектору тощо. Для вирішення перелічених проблем, необхідно є раціональна реалізація цілеспрямованих заходів (рис. 1).

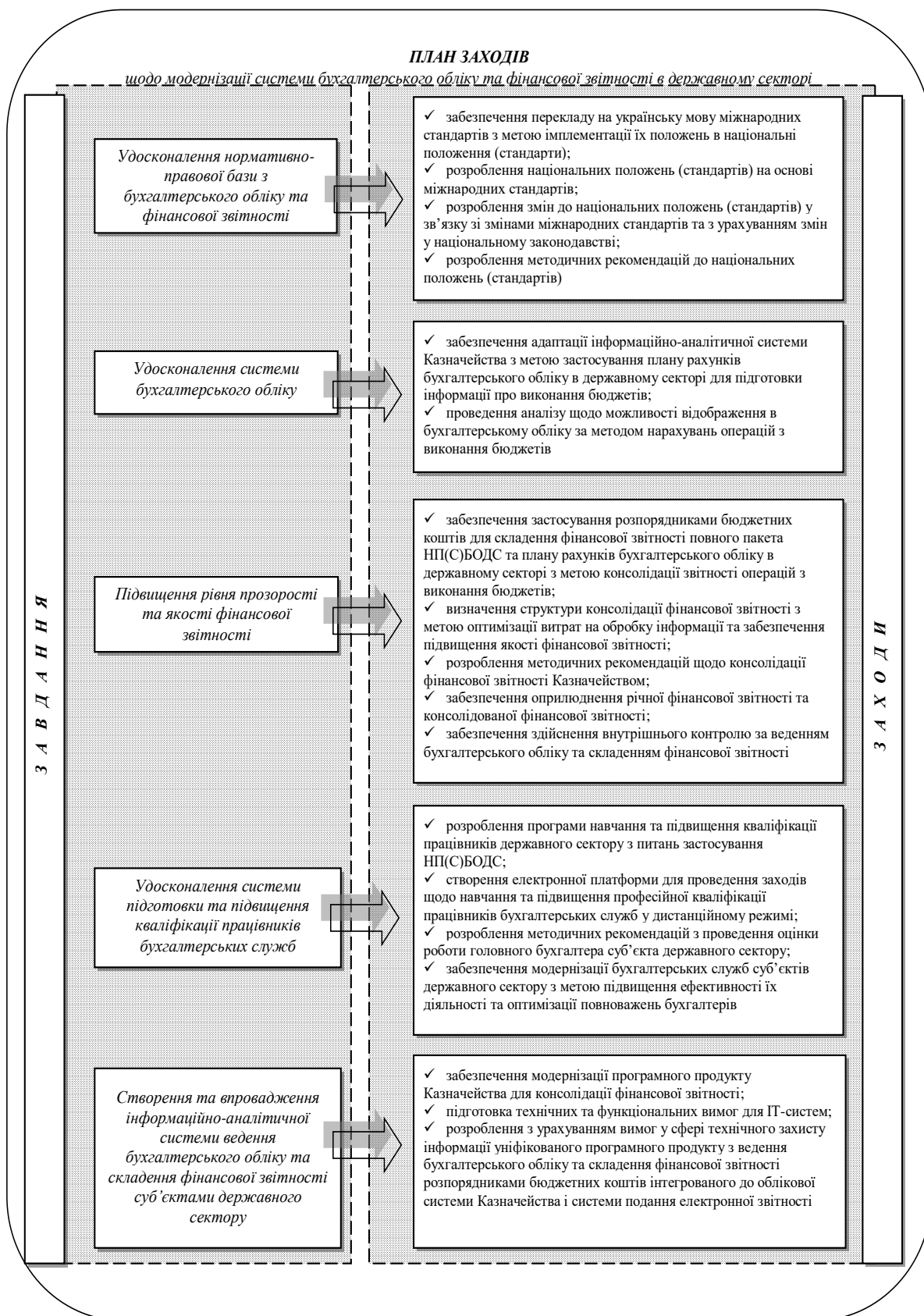

Рис. 1. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі до 2025 року (узагальнено за джерелом [10])

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дотримання світових тенденцій розвитку бухгалтерського обліку в державному секторі та виконання завдань вітчизняної Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі до 2025 року є найбільш раціональним напрямом оптимізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі нашої країни. Реформування обліку у державному секторі за міжнародними стандартами звітності вимагає розробки і затвердження нових правил бюджетного обліку. Важливою особливістю нових правил має стати відповідність їх в усіх істотних моментах вимогам міжнародних стандартів та гармонізація з директивами Європейського союзу, що забезпечить підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів, відкриття повною мірою економіки України для іноземних інвестицій.

Перспективними напрямками є дослідження комплексності та системності імплементації міжнародних стандартів та дериватив ЄС щодо бухгалтерського обліку і звітності в практику діяльності державного сектору України, зокрема в частині удосконалення системи бухгалтерського обліку, підвищення рівня аналітичності, прозорості та якості фінансової звітності, удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації працівників бухгалтерських служб суб'єктів державного сектору.

Список використаної літератури:

1. Борисова Н.В. Реформування бухгалтерського обліку в державному секторі: реалії та конструктивні перспективи / Н.В. Борисова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Menedzhment/2010_13/borisova.htm.
2. Бухгалтерський облік в бюджетних установах: правове регулювання в умовах запровадження міжнародних стандартів обліку та звітності : практичний посібник / За ред. В.М. Гаврилюка, В.М. Жука. – К. : ТОВ «Юр-Агро-Веста», 2010. – 228 с.
3. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами / С.Ф. Голов, В.М. Костюченко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х. : Фактор, 2008. – 1008 с.
4. Левицька С.О. Окремі питання реформування бюджетного обліку: стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі / С.О. Левицька // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 6. – С. 34–39.
5. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку для державного сектору (IPSAS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/mizhnarodni-standarty-finansovoi-zvitnosti-pereklad-ukrainskoju-movoiu---rik?category=dohidna-politika&subcategory=buhgalterskij-oblik>.
6. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі / Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/nacionalni-polozhennja-%28standarti%29-buhgalterskogo-obliku-v-derzhavnomu-sektori?category=dohidna-politika&subcategory=buhgalterskij-oblik-u-derzhavnomu-sektori>.
7. Никулина Е. Бухгалтерский учет и финансовая отчетность в государственном секторе стран – членов РЕМПАЛ: результаты тематического опроса / Е.Никулина // Всемирный банк. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gpp.nashaucheba.ru/docs/index-2868.html>.
8. Свірко С.В. Бухгалтерський облік в бюджетних установах України : методологія і організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / С.В. Свірко ; КНЕУ імені Вадима Гетьмана. – К., 2006. – 33 с.
9. Смірнова І.В. Національні та міжнародні стандарти обліку для державного сектору: особливості застосування / І.В. Смірнова, Н.В. Смірнова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету : Економічні науки. – 2018. – Вип. 33. – С. 152–164.
10. Про схвалення Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 червня 2018 р. № 437-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2018-%D1%80>.

References:

1. Borysova, N.V., *Reformuvannja buhgalters'kogo obliku v derzhavnomu sektori: realii' ta konstruktivni perspektivy*, [Online], available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Menedzhment/2010_13/borisova.htm
2. Gavryljuk, V.M. and Zhuk, V.M. (ed.) (2010), *Buhgalters'kyj oblik v bjudzhetnyh ustanovah: pravove reguljuvannja v umovah zaprovadzennja mizhnarodnyh standartiv obliku ta zvitnosti*, praktychnyj posibnyk, TOV «Jur-Agro-Vesta», K., 228 p.
3. Golov, S.F. and Kostjuchenko, V.M. (2008), *Buhgalters'kyj oblik i finansova zvitnist' za mizhnarodnymy standartamy*, 2-ge vyd., pererob. i dop., Faktor, H., 1008 p.
4. Levyc'ka, S.O. (2009), «Okremi pytannja reformuvannja bjudzhetnogo obliku: strategija modernizacii' systemy buhgalters'kogo obliku v derzhavnomu sektori», *Buhgalters'kyj oblik i audyt*, No. 6, pp. 34–39.
5. Rada z pytan' derzhavnogo sektoru Mizhnarodnoi' federacii' buhgalteriv, *Mizhnarodni standarty buhgalters'kogo obliku dlja derzhavnogo sektoru (IPSAS)*, [Online], available at: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/mizhnarodni-standarty-finansovoi-zvitnosti-pereklad-ukrainskoju-movoiu---rik?category=dohidna-politika&subcategory=buhgalterskij-oblik>
6. Ministerstvo finansiv Ukrainy, *Nacional'ni polozhennja (standarty) buhgalters'kogo obliku v derzhavnomu sektori*, [Online], available at: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/nacionalni-polozhennja-%28standarti%29>

- buhgalterskogo-obliku-v-derzhavnomu-sektori?category=dohidna-politika&subcategory=buhgalterskij-oblik-u-derzhavnomu-sektori
7. Nikulina, E. (2012), «Bukhgalterskii uchet i finansovaya otchetnost' v gosudarstvennom sektore stran – chlenov PEMPAL, rezul'taty tematiceskogo oprosa», *Vsemirnyi bank*, [Online], available at: <http://rpp.nashaucheba.ru/docs/index-2868.html>
 8. Svirko, S.V. (2006), *Buhgalters'kyj oblik v bjudzhetnyh ustanovah Ukrainy : metodologija i organizacija*, abstract of D.Sc. dissertation, KNEU imeni Vadyma Get'mana, Kyi'v, 33 p.
 9. Smirnova, I.V. and Smirnova, N.V. (2018), «Nacional'ni ta mizhnarodni standarty obliku dlja derzhavnogo sektoru: osoblyvosti zastosuvannja», *Naukovi praci Kirovograds'kogo nacional'nogo tehničnogo universytetu, Ekonomichni nauky*, Issue 33, pp. 152–164.
 10. Kabinet Ministriv Ukrainy (2018), *Pro shvalennja Strategii' modernizacii' systemy buhgalters'kogo obliku ta finansovoi' zvitnosti v derzhavnomu sektori na period do 2025 roku, rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 chervnja 2018 r. № 437-r.*, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2018-%D1%80>

Ценклер Наталія Іванівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ.

Наукові інтереси:

- проблеми розвитку теорії, методології та практики бухгалтерського обліку.

Вигівська Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси:

- проблеми облікового забезпечення управління господарською діяльністю.

Макарович Вікторія Костянтинівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Наукові інтереси:

- обліково-аналітичне забезпечення діяльності підприємств ресторанного бізнесу;
- обліково-аналітичне забезпечення управління фінансовими інструментами.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2019.